

E-LIS

ένα ηλεκτρονικό αρχείο για την Βιβλιοθηκονομία και την Επιστήμη της Πληροφόρησης

Φραντζή Μαρία, Τσάκωνας Γιάννης
Βιβλιοθήκη & Υπηρεσία Πληροφόρησης, Πανεπιστήμιο Πατρών
{maria, john}@lis.upatras.gr

Σημείωση:

Το παρόν άρθρο δημοσιεύθηκε στο περιοδικό Βιβλιοθήκες και Πληροφόρηση, τεύχος 18, 2005, σσ. 8-12

Το ηλεκτρονικό αρχείο E-LIS

Το ηλεκτρονικό αρχείο E-LIS συγκροτήθηκε το 2003 για την κατάθεση τεκμηρίων στο πεδίο της Βιβλιοθηκονομίας και Επιστήμης της Πληροφόρησης (ΒΕΠ) και είναι ο πρώτος διεθνής εξυπηρετητής σ' αυτή τη θεματική περιοχή.

Το E-LIS (<http://eprints.rclis.org/>) είναι ένα διεθνές ηλεκτρονικό αρχείο ελεύθερης πρόσβασης, το οποίο βασίζεται στην εθελοντική εργασία ατόμων από ένα εύρος επιστημονικών και τεχνικών υποβάθρων. Είναι μια μη εμπορική πρωτοβουλία, δίχως χρηματοδότηση και ενδιαφέρον κερδοφορίας. Το E-LIS χρησιμοποιεί το ελεύθερα διαθέσιμο λογισμικό GNU Eprints (v 2.3.3.)¹ και υποστηρίζει όλες τις γλώσσες. Στην περίπτωση που το έγγραφο είναι σε μια άλλη γλώσσα εκτός των αγγλικών, θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται και μια αγγλική περίληψη, καθώς και οι σχετικές λέξεις κλειδιά.

Ο πρωταρχικός σκοπός των ηλεκτρονικών αρχείων είναι να τεθούν τεκμήρια πλήρους κειμένου στη διάθεση διαφόρων κοινοτήτων (στην περίπτωση του E-LIS της κοινότητας της ΒΕΠ), καθιστώντας τα ορατά, αναζητήσιμα, προσβάσιμα, ανακτήσιμα και χρησιμοποιήσιμα από οποιονδήποτε ενδεχόμενο χρήστη που τα αναζητά για μη κερδοσκοπικούς λόγους.

Το ηλεκτρονικό αρχείο E-LIS αποδέχεται οποιοδήποτε επιστημονικό ή τεχνικό έγγραφο, δημοσιευμένο ή αδημοσίευτο, στη βιβλιοθηκονομία, την επιστήμη της πληροφόρησης και την τεχνολογία, αλλά και τις σχετικές επιστήμες. Τα κριτήρια για την αποδοχή είναι τα ηλεκτρονικά έγγραφα (eprints) να είναι σχετικά με την έρευνα στους τομείς της ΒΕΠ και να έχουν τη μορφή ενός τελικού εγγράφου που είναι έτοιμο να εισαχθεί σε μια διαδικασία επικοινωνίας. Τα έγγραφα αυτά μπορούν να ανήκουν σε μια από τις παρακάτω κατηγορίες:

1. preprints (προ-δημοσιευμένα π.χ. σε διαδικασία κρίσης),
2. postprints (μετά την δημοσίευση τους ή που έχουν απορριφθεί από μια διαδικασία κρίσης),
3. εισηγήσεις σε συνέδρια και αναρτημένες εργασίες συνεδρίων,
4. παρουσιάσεις,
5. βιβλία, κεφάλαια βιβλίων, τεχνικές εκθέσεις/υπηρεσιακά κείμενα [έγγραφα] εργασίας, διατριβές,
6. ειδησεογραφικά έγγραφα, και
7. άρθρα περιοδικών.

Ανοικτή πρόσβαση

Το E-LIS δραστηριοποιείται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο εξελίξεων που σχετίζονται με την ελεύθερη διάθεση της πληροφορίας. Αποτελεί ένα από τα πολλά ηλεκτρονικά αρχεία που δημοσιεύουν ελεύθερα τεκμήρια στην θεματική περιοχή της ΒΕΠ, όπως το DLIST του πανεπιστημίου της Αριζόνα² και το γαλλικό @rchiveSIC.³ Το E-LIS έρχεται να

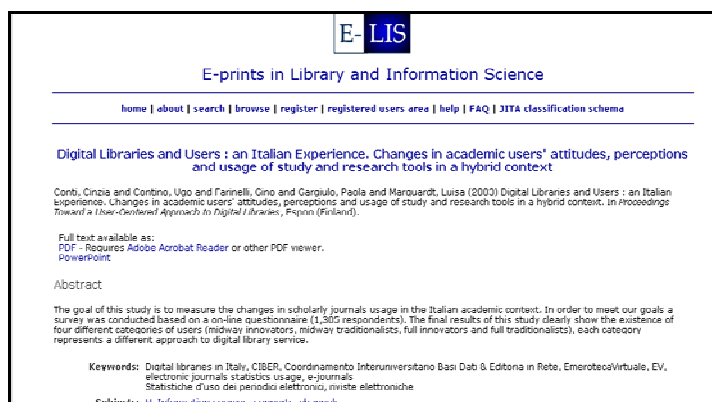
¹ GNU Eprints <http://www.eprints.org/>, (πρόσβαση στις 23/12/04).

² DLIST (Digital Library of Information Science and Technology), <http://dlist.sir.arizona.edu/> (πρόσβαση στις 20/12/04).

συμπληρώσει τις δύο αυτές πρωτοβουλίες, με την παροχή δικαιώματος διάθεσης τεκμηρίων για κάθε γλώσσα, την στιγμή που τα δύο προαναφερθέντα ηλεκτρονικά αρχεία καλύπτουν μόνο την αγγλική και γαλλική γλώσσα.

Οι Garner, Horwood και Sullivan παρουσιάζουν κάποια από τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα των ηλεκτρονικών αρχείων.⁴ Ανάμεσα στα πλεονεκτήματα περιλαμβάνουν τη μείωση του χρόνου δημοσίευσης (ή την επίτευξη του χρόνου δημοσίευσης), τη δυνατότητα διαχείρισης πολλών και ετερογενών αρχείων, τη μείωση του κόστους και την ύπαρξη συστημάτων κρίσης (peer review). Τα μειονεκτήματα που αποδίδουν στα ηλεκτρονικά αρχεία είναι οι επιλοκές της προδημοσίευσης στη διαδικασία παραδοσιακής δημοσίευσης, η μείωση της ποιότητας του επιστημονικού λόγου από την πίεση για ταχεία δημοσίευση, θέματα ασφάλειας κλπ. Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που αναφέρουν οι Garner, Horwood και Sullivan είναι καθαρά ενδεικτικά, καθώς τα ηλεκτρονικά αρχεία διαθέτουν διαφορετικές πολιτικές ανά περίπτωση (ο McKiernan παρέχει μια περιεκτική επισκόπηση του χώρου των ηλεκτρονικών αρχείων^{5, 6}).

Το κίνημα της Ανοικτής Πρόσβασης στην επιστημονική γραμματεία, σημαίνει, σύμφωνα με την Διακήρυξη της Βουδαπέστης, *“την ελεύθερη διαθεσιμότητά της στο δημόσιο διαδίκτυο, που επιτρέπει σε οποιοσδήποτε χρήστες να τη διαβάσουν, να τη μεταφορτώσουν, να την αντιγράψουν, να τη διανείμουν, να την τυπώσουν, να την αναζητήσουν, ή να τη διαουνδέσουν με τα πλήρη κείμενα αυτών των άρθρων, να την αναζητήσουν για ευρετηρίαση, να την περάσουν ως δεδομένα σε λογισμικό ή να τη χρησιμοποιήσουν για όποιον άλλο νόμιμο σκοπό, χωρίς οικονομικά, νομικά ή τεχνικά εμπόδια, εκτός από τα αναπόφευκτα για την απόκτηση πρόσβασης στο ίδιο το διαδίκτυο”*.⁷ Η διακήρυξη της Βουδαπέστης αναφέρει ως μόνο περιορισμό στην αναπαραγωγή και στη διανομή, την αναγνώριση της πνευματικής ιδιοκτησίας των συντακτών της εργασίας.

Εικόνα 1: Έγγραφο στο E-LIS

Διαδικασία υποβολής

Πολιτική υποβολής

Το βασικό κριτήριο για την αποδοχή των ηλεκτρονικών τεκμηρίων είναι η συνάφεια τους με την έρευνα στα πεδία της ΒΕΠ. Θα πρέπει επίσης να είναι πλήρη, δηλαδή να είναι έτοιμα να ενταχθούν στη διαδικασία της επιστημονικής επικοινωνίας. Τρία επίπεδα ελέγχου είναι σ' εφαρμογή. Τα επίπεδα ελέγχου και η διάκριση ρόλων στο E-LIS γίνεται για να διασφαλιστεί ότι δε θα συμπεριληφθούν ακατάλληλες εργασίες. Τα επίπεδα αυτά είναι:

³ @rchiveSIC (Archive Ouverte en Sciences de l'Information et de la Communication) <http://archivesic.ccsd.cnrs.fr/> (πρόσβαση στις 20/12/04).

⁴ Garner, J., Horwood, L., Sullivan, S. "The place of eprints in scholarly information delivery". *Online Information Review*, 25, [4], 2001, σσ. 250-256.

⁵ McKiernan, G. "Open Archives data providers. Part I: general", *Library Hi Tech News*, 21, [3], 2004, σσ. 11-19.

⁶ McKiernan, G. "Open Archives data providers Part II: science and technology", *Library Hi Tech News*, 21, [5], 2004, σσ. 22-30.

⁷ Budapest Open Access Initiative, <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml> (πρόσβαση στις 20/12/04).

1. *Εγγεγραμμένος χρήστης/συντάκτης.*
Οι εγγεγραμμένοι συντάκτες μπορούν να καταθέσουν τεκμήρια με διαφορετικά επίπεδα πρόσβασης, ανάλογα με τις συμφωνίες που έχουν κάνει με εκδότες (εάν αυτοί υπάρχουν). Κάθε εγγεγραμμένος συντάκτης/χρήστης έχει έναν εξατομικευμένο χώρο εργασίας όπου εισάγει τα μεταδεδομένα και “φορτώνει” (upload) τα τεκμήριά του σε κάποια από τις αποδεκτές μορφές (formats). Απαιτείται από το συντάκτη να δίνει λέξεις κλειδιά από το ταξινόμικό σύστημα του E-LIS, που ονομάζεται JITA Classification Schema (ένα απλό σύστημα, το οποίο δεν αποσκοπεί σε μια περιεκτική ταξινόμηση, αλλά στο να βοηθήσει στην ανάκτηση του τεκμηρίου, μέσω της εύκολης σάρωσης -browse- του αρχείου). Μόλις οι συντάκτες/χρήστες υποβάλλουν τα τεκμήρια που έχουν “φορτώσει”, αυτά μεταφέρονται σ’ ένα προσωρινό στάδιο υποβολής (submission buffer), το οποίο είναι προσβάσιμο από τα μέλη της Εκδοτικής Επιτροπής (Editorial Board).
2. *Επιμελητής*
Ένας επιμελητής (Editor) του E-LIS εξετάζει το υποβληθέν έγγραφο και το εγκρίνει, προσθέτοντας επιπλέον μεταδεδομένα, αν είναι αναγκαίο, πριν το μεταθέσει στο κυρίως αρχείο. Τα υποβληθέντα έγγραφα μπορούν, είτε να εγκριθούν ή να απορριφθούν εντελώς από το προσωπικό του E-LIS, είτε να επιστραφούν στον συντάκτη τους για τροποποιήσεις στα μεταδεδομένα ή για τυχόν προβλήματα με το ηλεκτρονικό αρχείο.
3. Διαχειριστής δικτυακού τόπου.

Πνευματικά δικαιώματα

Για την κατάθεση ενός τεκμηρίου απαιτείται η χορήγηση του δικαιώματος διάθεσης του, μέσα από το E-LIS. Η συμφωνία διαφέρει, αν [διακρίνεται σε δύο περιπτώσεις]:

1. το τεκμήριο κατατίθεται από τον ίδιο τον συντάκτη
2. ένα τεκμήριο κατατίθεται από κάποιον άλλον εκτός του συντάκτη.

Πνευματικά δικαιώματα και περιορισμοί πρόσβασης

Το E-LIS ενθαρρύνει την ελεύθερη πρόσβαση, αλλά ταυτόχρονα προσφέρει στους συντάκτες την δυνατότητα περιορισμού της πρόσβασης. Η πρόσβαση μπορεί να περιοριστεί στην ομάδα των χρηστών που έχουν κάνει εγγραφή στο E-LIS αρχείο, μια συγκεκριμένη και γνωστή ομάδα χρηστών του αρχείου. Σε ειδικές περιπτώσεις, η πρόσβαση μπορεί να περιοριστεί στον καταθέτη μόνο και στο προσωπικό του αρχείου (το διαχειριστή του αρχείου και κάποιους επιλεγμένους επιμελητές έκδοσης, κριτές, κ.α. σε συγκεκριμένα κράτη και οργανισμούς).

Οι συντάκτες που υποβάλλουν έγγραφα στο E-LIS πρέπει να είναι βέβαιοι ότι τα έγγραφα που αρχειοθετούν δεν έχουν οποιοδήποτε περιορισμό στην ηλεκτρονική διακίνηση τους. Η διαλεύκανση θεμάτων σχετικών με τα πνευματικά δικαιώματα είναι θέμα των συντακτών και το E-LIS δεν έχει οποιαδήποτε αρμοδιότητα για το περιεχόμενο που υποβάλλεται από τους συντάκτες. Όταν ένα έγγραφο κατατίθεται στο E-LIS και διατίθεται στο διαδίκτυο, το E-LIS υποστηρίζει το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας του συντάκτη και αναγνωρίζει ότι η εργασία παραμένει ιδιοκτησία του, καθώς επίσης και το δικαίωμα της αυτό-αρχειοθέτησης.

Τα τεκμήρια που δημοσιεύονται στο αρχείο E-LIS προστατεύονται από τα πνευματικά δικαιώματα, που τηρούνται από τους συντάκτες ή από άλλους κατόχους. Οι συντάκτες ή οι επιμελητές ελέγχουν τα δικαιώματα μετάφρασης και αναπαραγωγής σε αυτές τις εργασίες. Εντούτοις, οι αναγνώστες παίρνουν άδεια για μεμονωμένη, εκπαιδευτική έρευνα και μη εμπορική αναπαραγωγή, βάσει των εθνικών και διεθνών νόμων για τα πνευματικά δικαιώματα.

Ως ένα ηλεκτρονικό αρχείο συμβατό με το OAI Protocol for Metadata Harvesting,⁸ το E-LIS επιτρέπει την συλλογή μεταδεδομένων από τρίτα πρόσωπα. Γενική πολιτική είναι να επιτρέπεται η συγκομιδή των μεταδεδομένων. Η συγκομιδή του πλήρους περιεχομένου όμως δεν είναι επιτρεπτή.

⁸ The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting. Protocol Version 2.0 <http://www.openarchives.org/OAI/2.0/openarchivesprotocol.htm> (πρόσβαση στις 20/12/04).

Εικόνα 2: Απλή αναζήτηση στο E-LIS

Χρήση του αρχείου

Οι χρήστες της E-LIS μπορούν να σαρώσουν (με όνομα συντάκτη/επιμελητή έκδοσης, τίτλο βιβλίου/περιοδικού, θέμα ή έτος) και να κάνουν αναζήτηση (γρήγορη, απλή ή σύνθετη) στο αρχείο. Μπορεί να δει κάποιος τα τεκμήρια που έχουν κατατεθεί την τελευταία εβδομάδα στον τομέα “Πιο πρόσφατες προσθήκες”. Αφού οι χρήστες έχουν κάνει μια αναζήτηση στο αρχείο, μπορούν στη συνέχεια να δουν τα μεταδεδομένα που σχετίζονται μ’ ένα τεκμήριο που τους ενδιαφέρει και να το “κατεβάσουν” (εφ’ όσον δεν είναι τεκμήριο κλειστής -reserved- πρόσβασης).

Εικόνα 3: Σάρωση ευρετηρίου θεμάτων στο E-LIS

Συμπεράσματα

Η ομάδα επιμελητών του E-LIS απευθύνει πρόσκληση σε συντάκτες κειμένων να συνεργαστούν στην ανάπτυξη αυτού του σημαντικού προγράμματος, υποβάλλοντας τις εργασίες τους στον εξυπηρετητή του E-LIS με απώτερο στόχο τη δημιουργία μιας συλλογής ελεύθερα προσβάσιμων και χρησιμοποιήσιμων τεκμηρίων στη ΒΕΠ, μέσα από ένα διεθνές συμβατό ΟΑΙ σύστημα. Η ελληνική πραγματικότητα, με την ένδεια μέσων δημοσίευσης και προβολής της ερευνητικής εργασίας και της πρακτικής των ελληνικών βιβλιοθηκών σε ένα παγκόσμιο επίπεδο, είναι πρόσφορη για την αποδοχή και τη χρήση συστημάτων, όπως είναι το ηλεκτρονικό αρχείο E-LIS. Περισσότερες πληροφορίες στην ελληνική γλώσσα μπορείτε να βρείτε στην ιστοσελίδα http://e-lis_docs.openlib.org/greek.